

Elżbieta Skubała, Małgorzata Rożniakowska-Kłosińska
Biblioteka Politechniki Łódzkiej

CYRENA, czyli Cyfrowe Repozytorium Nauki Politechniki Łódzkiej

CYRENA – Digital Science Repository of the Technical University of Lodz

Streszczenie

Z końcem lutego 2010 r. Biblioteka Politechniki Łódzkiej zakończyła pierwsze prace nad wdrożeniem systemu DSpace umożliwiającego stworzenie instytucjonalnego repozytorium macierzystej uczelni. Jest to oprogramowanie typu open source, dedykowane do tego rodzaju projektów, stworzone, rozwijane i wykorzystywane we własnym repozytorium przez Massachusetts Institute of Technology (MIT), jednego z najbardziej prestiżowych uniwersytetów o profilu technicznym na świecie. Głównym celem projektu repozytorium uruchomionego przez Bibliotekę PŁ jest umożliwienie członkom społeczności naukowej Politechniki Łódzkiej efektywnego zarządzania oraz rozpowszechniania materiałów naukowych ich autorstwa w postaci cyfrowej. Niemal każda wyższa uczelnia na świecie posiada repozytorium dorobku naukowego swoich pracowników, gdzie mogą oni deponować swoje publikacje oraz inne niepublikowane dokumenty, wyniki laboratoryjne, raporty. Proces deponowania jest darmowy i szybki, pracownik naukowy uzyskuje zwiększenie oddziaływania swojej publikacji, indeksowanie metadanych i treści przez wyszukiwarki, wzrost cytowań w zależności od dziedziny i języka dokumentu oraz elektroniczną długoterminową archiwizację i ochronę wyników badań. W artykule zostaną opisane poszczególne etapy projektowania repozytorium dotyczące m.in. wyboru systemu, struktury kolekcji i społeczności, zagadnień prawnych, przyjętej polityki deponowania obiektów oraz wyboru deponowanego zasobu. Dodatkowo autorki przedstawiają kolejne fazy digitalizacji kolekcji rozpraw doktorskich, rozpraw habilitacyjnych oraz bibliografii dorobku piśmienniczego pracowników Politechniki Łódzkiej i zasady ich deponowania w CYRENIE. Zostaną także omówione podjęte działania promocyjne.

Słowa kluczowe: DSpace, repozytorium instytucjonalne, biblioteka cyfrowa

Abstract

At the end of February 2010 the Technical University of Lodz Library (TULL) has completed the first implementation step of DSpace system, which enables to build an institutional repository at parent university. The DSpace system is an open source application dedicated to that kind of projects, created and developed by Massachusetts Institute of Technology university and applied in their own repository. Main goal of a repository project implemented by TULL was to enable scientific community of the Technical University of Lodz (TUL) effective management and wide distribution of their

scientific materials in digital form. Almost every university in the world has a repository of scientific output/works, where deposition of pre- and postprints, laboratory data, reports from university, is possible. Deposition process is free of charge and quick, researcher gains increase of his/her publication impact through citations, metadata and content indexing by search engines, increase of citations with dependence on research fields and documents language as well as long-term digital preservation of received research data. In the paper the respective steps of repository project, concerning e.g. selection of the system, collection and community structure, copyright issues, deposition policy and deposited resources type choice have been described. In addition, the subsequent phases of PhD and habilitation theses as well as full-text documents of scientific output based on bibliographic database run by TULL digitization process and furthermore final deposition in CYRENA repository have been discussed. Finally, promotion actions undertaken so far have been presented.

Keywords: DSpace, institutional repository, digital library

Wstęp

Początek XXI wieku jest czasem intensywnego wykorzystania nowych i coraz bardziej zaawansowanych technik informatycznych zarówno w metodyce badań naukowych, szybkości przetwarzania wyników doświadczalnych, jak i możliwości ich prezentacji, dzielenia się nimi czy udostępniania. Model komunikacji naukowej uległ znaczącemu przeobrażeniu w bardziej otwarty, powszechny i globalny transfer myśli między różnymi środowiskami naukowymi. Jakkolwiek hermetyczność tych środowisk pozostanie zawsze ich cechą charakterystyczną, związaną bezpośrednio z rezerwowaniem sobie pierwszeństwa odkryć i sformułowań koncepcji nie tylko teoretycznych [1].

Wiek XXI to również czas głębokich zmian w działalności polskich bibliotek, zwłaszcza akademickich. Środowisko naukowe oczekuje od bibliotek organizacji szybkiego, efektywnego dostępu do informacji. Od tego zależy ilość i jakość podejmowanych prac badawczych, ocena parametryczna jednostek naukowych danej uczelni oraz jej pracowników, a w rezultacie ilość przyznanych środków finansowych na dalsze badania.

Biblioteki akademickie są buforem pośredniczącym w modelu komunikacji naukowej, chociaż współcześnie ich rola w tym procesie nie jest do końca zauważana i dostatecznie doceniana, na ogół jest ona nieświadomie umniejszana przez rodzime środowisko naukowe. Zwykle dzieje się tak dlatego, że biblioteki przegrywają konkurencję z „Wszechnicą Wiedzy Wszelakiej – WWW”¹, tak postrzeganą przez użytkowników. Biblioteki z racji swej misji nie potrafią w sposób ekspansywny promować się jako wiarygodne i rzetelne źródło wiedzy. Pozostają

¹ M. Próchnicka, A. Korycińska-Huras (red.), *Między przeszłością a przyszłością: książka, biblioteka, informacja – funkcje społeczne na przestrzeni wieków*, Kraków 2007.

zwykle biernymi dostawcami treści internetu, również treści zamkniętej, ograniczonej licencjami właścicieli baz danych. Internet zdecydowanie zmienił metody dystrybucji i absorpcji informacji naukowo-technicznej, która z jednej strony stała się szeroko i łatwo dostępna, a z drugiej ograniczona komercją baz danych i sprawnością wyszukiwawczą użytkowników. Mimo tego, a może właśnie dlatego, publikowanie w wersji cyfrowej jest „być albo nie być” dla współczesnego naukowca i badacza.

Biblioteki wzięły udział w procesie społecznych i technologicznych zmian informatycznych w połowie lat 90. ubiegłego wieku (niektóre nawet w drugiej połowie lat 60. i początku lat 70.), przez stopniową automatyzację swoich podstawowych zadań, a następnie wprowadzając zintegrowane systemy biblioteczne, które umożliwiły użytkownikom między innymi zdalne przeglądanie i zamawianie zasobów w katalogach elektronicznych. Połowa pierwszej dekady XXI wieku przypieczętowała rewolucję technologiczną i organizacyjną w bibliotekach. Naturalnym rezultatem powyższych transformacji było pojawienie się bibliotek cyfrowych i tym samym umożliwienie użytkownikom zdalnego korzystania ze zbiorów bibliotecznych w pełnotekstowej i multimedialnej postaci elektronicznej, co okazało się przełomem w środowisku akademickim [1]. Kolejnym krokiem stało się tworzenie repozytoriów uczelnianych, w których są deponowane, przechowywane i udostępniane publikacje, wyniki badań, instrukcje, materiały dydaktyczne i inne wytwory działalności naukowej i dydaktycznej pracowników szkoły wyższej. Narzędziami dedykowanymi do tworzenia zarówno bibliotek cyfrowych, jak i repozytoriów są pewne systemy prezentacyjne, w obu przypadkach, zwłaszcza od strony użytkownika końcowego, funkcjonalnie zbieżne. W tym miejscu pojawia się pytanie o istnienie lub brak różnic między biblioteką cyfrową a repozytorium. Krótki czas istnienia zjawisk i ich dynamiczny charakter sprawił, że definicje obu pojęć nie są ostateczne i ewoluują wraz z postępem informatycznym. Nie jest to miejsce na teoretyczne dywagacje nad różnicami między biblioteką cyfrową a repozytorium. Pojawiające się coraz częściej wątpliwości, nawet samych bibliotekarzy, czy jest sens tworzenia repozytorium instytucjonalnego, jeśli funkcjonuje już biblioteka cyfrowa, sprawiły jednak, że autorki spróbują wskazać zarówno różnice, jak i elementy wspólne tych dwóch produktów, porównując je w tabeli 1.

Tabela 1

Różnice oraz elementy wspólne: repozytorium i biblioteka cyfrowa

BIBLIOTEKA CYFROWA		REPOZYTORIUM
Cechy		
Unikalne	Wspólne	Unikalne
Postać dokumentów		
	Dokumenty drukowane wtórnie cyfrowe (w wyniku digitalizacji). Dokumenty pierwotnie cyfrowe – <i>digital born</i> .	
Status prawny dokumentów		
<ul style="list-style-type: none"> – Dokumenty digitalizowane i <i>digital born</i> muszą stanowić zasób majątkowy biblioteki (wszystkie typy dokumentów bibliotecznych – głównie książki, czasopisma itp., niezależnie od pochodzenia instytucjonalnego autorów czy instytucji sprawczych). – Licencja na udostępnianie. – Ciężar odpowiedzialności określenia statusu autorskiego majątkowego przesunięty w kierunku bibliotek cyfrowych. 	Rozstrzygnięty status prawny dokumentów – określone prawa autorskie majątkowe. Zwykle są to licencje niewyłączne. Licencje <i>Creative Commons</i> [8].	<ul style="list-style-type: none"> – Dokumenty digitalizowane i <i>digital born</i> nie muszą stanowić zasobu majątkowego biblioteki (dokumenty autorstwa pracowników nie tylko naukowych danej instytucji lub powstałe w związku z jej działalnością naukowo-dydaktyczną i organizacyjną). – Licencja na zdeponowanie i licencja na korzystanie. – Ciężar odpowiedzialności określenia statusu autorskiego majątkowego przesunięty w kierunku autora.
Rodzaj gromadzonych dokumentów		
Regionalne wydawnictwa kartograficzne, dokumenty życia społecznego, nuty, fotografie, pocztówki, plakaty, filmy itp.	Książki lub fragmenty, całe czasopisma bądź artykuły, dokumenty elektroniczne na nośnikach fizycznych, materiały konferencyjne, prace dyplomowe, rozprawy doktorskie i habilitacyjne, materiały dydaktyczne.	Pre- i postprinty; raporty i surowe wyniki badań, sprawozdania, zarządzenia wewnętrzne, dokumenty związane z działalnością organizacyjną instytucji i tworzone na jej rzecz, szara literatura.
Formaty dokumentów		
	PDF, DJVU, DOC, RTF, XLS, PPT, JPEG, HTML, AVI, MP3, MPEG4 – katalog otwarty	

Proces gromadzenia dokumentów		
<p>Decyzję o doborze dokumentów podejmuje bibliotekarz, np. na podstawie intensywności wykorzystywania postaci drukowanej lub wartości jako dziedzictwa kulturowego.</p> <p>Przeważają dokumenty niepodlegające ochronie z tytułu praw autorskich, będące majątkiem biblioteki.</p> <p>Podstawą umieszczenia w BC dokumentów podlegających ochronie z tytułu praw autorskich jest uzyskanie umowy prawnoautorskiej licencyjnej.</p>	<p>Kontakt bezpośredni z właścicielem autorskich praw majątkowych.</p>	<p>Decyzję o doborze dokumentów do umieszczenia w repozytorium podejmuje sam zainteresowany.</p> <p>Bibliotekarz/organizator repozytorium może tylko sugerować typ dokumentów, tworząc odpowiednie kolekcje.</p> <p>Przeważają dokumenty podlegające ochronie z tytułu praw autorskich.</p> <p>Podstawą umieszczenia w repozytorium jest udzielenie licencji na zdeponowanie i korzystanie.</p> <p>Wprowadzenie wewnętrznego uregulowania władz uczelni, nakładającego na pracowników naukowych obowiązek deponowania.</p>
Opracowanie – metadane		
<p>Opis bibliograficzny dokumentu sporządza bibliotekarz.</p>	<p>Opis dokumentów w formacie Dublin Core lub PLMET lub pochodnym.</p>	<p>Opis bibliograficzny sporządza sam autor.</p> <p>Opis może być weryfikowany przez menedżera danej kolekcji w repozytorium.</p>
Udostępnianie		
	<p>Bez ograniczeń.</p> <p>Z ograniczeniem do sieci uczelnianej.</p> <p>Z ograniczeniem do sieci bibliotecznej.</p> <p>Z ograniczeniem do jednego stanowiska w bibliotece.</p>	<p>Możliwość całkowitego ograniczenia dostępu (pełna archiwizacja).</p>
Struktura kolekcji		
<p>Układ według: dziedzin nauki przyjętych kolekcji, np.: regionalna, stare druki instytucji tworzących/zasilających zasób danej BC</p>		<p>Układ zgodny ze: strukturą organizacyjną instytucji/uczelni strukturą uczestniczących społeczności</p>

Źródło: opracowanie własne.

Podsumowując, pojawienie się repozytorium cyfrowego uporządkowało w pewien sposób zasady tworzenia i udostępniania zasobów elektronicznych w bibliotekach cyfrowych, do których powinny trafiać dokumenty stanowiące własność instytucji, które mogą być swobodnie rozpowszechniane w internecie (niechronione już prawem autorskim majątkowym bądź na podstawie pisemnej zgody autora). Utwory o charakterze powołanego archiwum (dziedzinowe, instytucjonalne) mogłyby być gromadzone w repozytoriach. Pozwoliłoby to na zwiększenie czytelności zasobów cyfrowych. Obie inicjatywy realizują w mniejszym lub w większym stopniu ideę otwartego dostępu do twórczych wyników myśli człowieka utrwalonych w różnych formach. Obie ponadto umożliwiają szybszy proces docierania informacji do odbiorcy, a także ułatwiają komunikację środowiska naukowego.

Obecnie użytkownicy zarówno bibliotek akademickich, jak i internetu są reprezentowani przez trzy współistniejące generacje:

- 1) Generacja użytkowników, których dzieciństwo i młodość przypadła na przełom lat 60. lub 70., a ich dorosłość upłynęła na pionierskich wdrożeniach komputerów zwykle w miejscu pracy, czasem z ogromnym lękiem przed nowym i zupełnie innym, a niekiedy z trudnym do powstrzymania zapałem i wiarą w właściwą każdemu postępowi i innowacji.
- 2) Generacja użytkowników, którzy w latach 80. i 90. część młodości spędzili wpatrzeni z wypiekami na twarzy w monitory mikrokomputerów typu Atari, Commodore czy Spectrum lub Amstrad. Początki ich młodości to na przykład polski edytor tekstu TAG w liceum, pierwsze rozebranie peceta na części i niekiedy pomyślnie go złożenie oraz szaleństwo rozwoju internetu.
- 3) Generacja użytkowników stanowiąca pokolenie, którym już nigdy nie będzie dane poznać stanu rzeczywistości bez komputerów, laptopów, internetu itp., typowi wrokoowcy zwani „pokoleniem obrazkowym”².

Te trzy generacje użytkowników mają zupełnie różne kompetencje z zakresu posługiwania się technikami informatycznymi na co dzień. Oczywiście poziom tych kompetencji zależy również od predyspozycji osobistych danego użytkownika. Powyższy podział można także odnieść przez analogię do generacji obecnych i przyszłych pokoleń naukowców. Przedstawiciele pierwszych dwóch generacji inaczej będą interpretować, postrzegać i stosować w praktyce model komunikacji naukowej, tak silnie uzależniony od rozwoju technik informatycznych. Włączenie ich w proces elektronicznego publikowania przez nałożenie obowiązku samodzielnego deponowania własnych publikacji w repozytoriach może budzić protest o podłożu lękowym: „Czy i jak ja się tego nauczę?”. Inaczej postrzegają oni również rolę i znaczenie biblioteki we właściwym im środowisku naukowym. I co najważniejsze z punktu widzenia rozwoju repozytoriów instytucjonalnych na ich macierzystych uczelniach – stosują zbyt wąskie lub zbyt szerokie podejście do ochrony prawnoautorskiej ich dzieła czy publikacji.

² M. Wojciechowska (red.), *Standardy biblioteczne*, Gdańsk 2009.

O repozytoriach ogólnie

Jednym z dedykowanych rozwiązań do projektowania repozytoriów jest system DSpace, rozwijany i wykorzystywany we własnym repozytorium przez Massachusetts Institute of Technology (MIT) w Stanach Zjednoczonych – jeden z najbardziej prestiżowych uniwersytetów o profilu technicznym na świecie. Jest to również najczęściej wybierane oprogramowanie do budowy repozytoriów typu Open Access. Oprócz oprogramowania DSpace do budowy repozytoriów są na świecie wykorzystywane również następujące systemy: CONTENTdm, Digital Commons, DigiTool, EPrints, EQUELLA intraLibrary, Open Repository, VITAL, Fedora czy Zentity.

Repozytoria instytucjonalne są naturalną konsekwencją potrzeby promowania dorobku uczelnianego, ułatwienia możliwości zawiązywania partnerstwa w obrębie danego wydziału lub na poziomie uczelni macierzystej czy innych jednostek naukowych nie tylko w skali krajowej, ale i globalnej. Wiele znanych zachodnich uczelni ma w pełni wdrożone projekty repozytoriów, często również w ścisłym powiązaniu z uczelnianymi wydawnictwami i publikowaniem w modelu Open Access. Oprócz wcześniej już wspomnianego repozytorium uczelnianego DSpace@MIT należy zatem wymienić: GNU EPrints Southampton, OpenAir Robert Gordon University, DAEDALUS University of Glasgow – Wielka Brytania, Fedora Cornell University/University of Virginia – USA, CDSWare CERN – Szwajcaria, Tilburg University – Holandia, Bielefeld University, University of Hamburg – Niemcy, University of Lund – Szwecja, University of Oslo – Norwegia [2].

W polskich repozytoriach jest stosowany przede wszystkim DSpace, EPrints oraz alternatywne odpłatne rozwiązanie w postaci hybrydy dLibra łączącej funkcjonalność biblioteki cyfrowej i repozytorium. Dotychczas w Polsce mamy tylko kilku pionierów w zakresie budowy repozytoriów instytucjonalnych. Należą do nich między innymi następujące organizacje/uczelnie: Instytut Medycyny Pracy w Łodzi, Politechnika Wrocławska – repozytorium Eny, Uniwersytet im. A. Mickiewicza w Poznaniu – repozytorium instytucjonalne AMUR.

Repozytoria uczelniane są optymalnym uzupełnieniem współczesnego modelu dystrybucji i dostępu do informacji naukowo-technicznej. Umożliwiają dokonywanie szczegółowych przeglądów prowadzonych badań przez daną uczelnię w perspektywie lat w odniesieniu do jej najmniejszych jednostek organizacyjnych, a nawet do poziomu jednego pracownika naukowego, stanowią jeden centralny punkt dostępu do informacji naukowo-technicznej dzięki zgromadzeniu rozproszonego dotychczas dorobku danej uczelni. Mogą stanowić wsparcie dla tworzonej w każdej bibliotece akademickiej Bibliografii Dorobku Piśmienniczego Pracowników (DPP) [5]. W Bibliotece Politechniki Łódzkiej, podobnie jak w wielu innych, Bibliografia DPP jest oparta na systemie EXPERTUS, w którym gromadzi się opisy publikacji pracowników. Nie wszystkie wydawnictwa zawierające dzieła

pracowników są gromadzone w zbiorach biblioteki. Część z nich stanowi wyłącznie własność autora i jeśli uczelnia chciałaby upowszechnić teksty pracowników, musi zakupić ich wersję drukowaną bądź elektroniczną. Zgodnie z zapisami w umowach autorskich egzemplarze autorskie nie mogą być rozpowszechniane w ramach usług bibliotecznych. Z tego względu uczelnia dwukrotnie płaci za możliwość korzystania z utworu własnych pracowników: w etacie zatrudnionego pracownika, ponosząc koszty badań w postaci utrzymywanych laboratoriów, odczynników, i po raz drugi – kupując rezultat jego pracy w postaci opracowanego i wydanego utworu zawierającego wyniki badań. Od siedmiu lat BpŁ archiwizuje (bez udostępniania) pełne teksty publikacji pracowników uczelni, których nie posiada w zbiorach. Z chwilą uruchomienia repozytorium CYRENA cały zdigitalizowany materiał został ulokowany w jego archiwum i stanowi uzupełnienie bazy EXPERTUS. Prawo i jednocześnie obowiązek deponowania w uczelnianym repozytorium wyników działalności twórczej pracowników, wynikający z zakresu obowiązków (art. 12 ustawy *Prawo autorskie i prawa pokrewne*) daje zarówno uczelni, jak i całej społeczności naukowej możliwość swobodnego korzystania z wyników pracy własnych pracowników naukowych. Musi być jednocześnie zgodny z prowadzoną polityką wydawcy bądź innego właściciela praw majątkowych. Każdy obywatel społeczeństwa może mieć w ten sposób dostęp do obrazu społeczności naukowej i jej aktywności – co również jest istotne dla decydentów przyznających granty badawcze.

Opis projektu CYRENA

Z końcem lutego 2010 r. BpŁ zakończyła pierwsze prace nad wdrożeniem oprogramowania DSpace umożliwiającym stworzenie instytucjonalnego repozytorium macierzystej uczelni. Repozytorium Politechniki Łódzkiej otrzymało nazwę CYRENA (co w rozwinięciu oznacza Cyfrowe Repozytorium Nauki). Jest ono dostępne pod adresem <http://dspace.p.lodz.pl>, zostało także zarejestrowane na stronie projektu DSpace (<http://www.dspace.org>). Historia instalacji systemu DSpace w BpŁ jest złożona, po raz pierwszy została zainstalowana wersja 1.3.2 w systemie Linux już w 2005 r. Wtedy odbyły się też pierwsze testy możliwości tego oprogramowania do celów biblioteki i jej macierzystej uczelni. Był to okres, kiedy staliśmy przed wyborem: budować repozytorium czy bibliotekę cyfrową? Wówczas przeważała tendencja ogólnokrajowa – wybraliśmy system dLibra, zarzucając tym samym projekt repozytorium. Na przestrzeni tych kilku lat nabraliśmy doświadczenia w zakresie digitalizacji, tworzenia metadanych i zarządzania różnorodnym zasobem cyfrowym. W roku 2007 wróciliśmy do systemu DSpace, tym razem w ramach współpracy z Instytutem Medycyny Pracy testowo została wykonana instalacja wersji 1.4.2 w systemie Windows [6]. Na początku 2009 r. powołano nieformalny dwuosobowy zespół w celu stopniowego rozpoznawania możliwości

systemu DSpace (obecnie wersji 1.6.2) i zastosowania go na rzecz Politechniki Łódzkiej.

Do instalacji systemu DSpace jest wymagane środowisko uruchomieniowe Java, serwer aplikacji Apache Tomcat (lub podobny) i kompilator Ant. Po rozpakowaniu źródeł instalacyjnych systemu należy skonfigurować odpowiednie parametry (np. adres URL strony, ustawienia bazy, indeksy, integracja z LDAP, ustalić parametry deponowania publikacji czy ustawienia/modyfikacje interfejsów użytkownika). Następnie należy skompilować źródła i zainstalować otrzymane pliki w odpowiednim miejscu (najczęściej jest to katalog *tomcat/webapps*). Po instalacji aplikacji można przystąpić do konfiguracji od strony interfejsu użytkownika. Należy stworzyć odpowiednie społeczności i kolekcje, a także uprawnienia do nich.

Rys. 1. Strona główna repozytorium CYRENA

Sporo problemów przysporzyła właściwa konfiguracja systemu zgodna z potrzebami BPL. Niektóre opcje nie były dostatecznie opisane w dokumentacji (np. możliwość blokowania dostępu do danych obiektów z konkretnych numerów IP). DSpace posiada dwa różne interfejsy graficzne. Jeden (starszy i mniej elastyczny) jest oparty na rozwiązaniach Javascript, a drugi na nowoczesnych technologiach XML i CSS). W BPL została podjęta decyzja, aby zastosować ten drugi wariant. Zmieniono szatę graficzną, dostosowując kolorystykę do zaleceń PŁ, a także zmieniono baner (rys. 1). Jeszcze jedną i chyba najważniejszą wadą systemu jest brak

dostępności dobrego tłumaczenia interfejsu na język polski. Istnieje co prawda tłumaczenie interfejsu (repozytorium UAM AMUR), ale nie jest ono dostępne dla ogółu i nie jest znana licencja tłumaczenia. Dlatego podjęto decyzję o dokonaniu własnego tłumaczenia. Po poprawnej konfiguracji i modyfikacji wyglądu interfejsu aplikacji serwis został udostępniony testowo tylko w sieci lokalnej Biblioteki PŁ. Autorejestracja nowych użytkowników została czasowo wyłączona [9], [10].

W założeniu prawo do deponowania będą mieć wszyscy pracownicy i doktoranci Politechniki Łódzkiej po uprzednim zarejestrowaniu z wykorzystaniem służbowego adresu mailowego z domeny p.lodz.pl. Zarejestrowani użytkownicy będą mogli (po otrzymaniu odpowiednich uprawnień) autoarchiwizować swoje materiały, publikacje, artykuły, książki itp. Po akceptacji osoby nadzorującej – menedżera kolekcji – właściwa publikacja zostanie umieszczona w systemie i będzie dostępna dla użytkowników. Proces deponowania jest oczywiście darmowy, łatwy i szybki. Depozytariusz może także zastrzec, że dostęp do danej publikacji jest ograniczony do wybranej grupy użytkowników. Ewentualnie dostęp można ustalić dla kilku grup użytkowników, z których każda może mieć inne uprawnienia do przeglądania danej publikacji lub kolekcji. Od wersji 1.6 system DSpace umożliwia przeglądanie rozszerzonych statystyk dostępnych dla każdej wręcz publikacji. Można również przeglądać statystyki odnośnie do wybranych kolekcji, społeczności czy całego portalu [2].

Inne działania projektowe związane z repozytorium CYRENA

Głównym celem projektu repozytorium uruchomionego przez BPL jest umożliwienie członkom społeczności naukowej Politechniki Łódzkiej efektywnego zarządzania oraz rozpowszechniania materiałów naukowych w postaci cyfrowej ich autorstwa. CYRENA stanie się zatem centralną swoistą bazą danych dorobku naukowego pracowników PŁ (przede wszystkim w wersji pełnotekstowej i przeszukiwalnej pełnotekstowo).

W swym założeniu repozytorium CYRENA jest półotwarte, założyciele repozytorium mają jednakże nadzieję, że docelowo przewagę w tym repozytorium będą stanowiły obiekty w otwartym dostępie, do czego ma się przyczynić między innymi promowanie tej inicjatywy wśród władz Politechniki Łódzkiej i jej pracowników naukowych na seminariach i radach wydziałowych. W roku 2009 określono także zakres dokumentów, jaki będzie deponowany w repozytorium. Pełny zasób repozytorium CYRENA będą współtworzyć dokumenty przygotowane i zdeponowane w pierwszym etapie na przełomie lat 2010/2011 przez pracowników Oddziału Digitalizacji BPL:

- zdigitalizowane publikacje z Bibliografii DPP PŁ z lat 2004–2010 oraz kolejnych,
- rozprawy doktorskie i habilitacyjne,
- podręczniki dla osób niewidomych i niedowidzących, (łącznie ponad 17 tys. obiektów cyfrowych).

Wydział Technologii Materiałowych i Wzornictwa Tekstyliów (WTMiWT)

Search within this community and its collections: **Advanced Search**

Browse by

- Subjects
- Authors
- Titles
- By Issue Date

Wydział ten znany przez długi czas jako **Wydział Włókienniczy** rozpoczął swą działalność w roku akademickim 1947/48, ma więc przeszło 50-letnią tradycję. Był czwartym Wydziałem w kolejności powstawania w Politechnice Łódzkiej. Wydział ten był wynikiem wielkich oczekiwań społeczności Łodzi i okolic. W tradycje Wydziału Włókienniczego wpisali się wspaniali profesorowie Wydziałów Mechanicznego i Chemicznego: B. Stefanowski - ówczesny rektor PŁ, W. Bratkowski, T. Zylinski, M. Klimek - jako kreatorzy naszego Wydziału. Pomimo wielkich trudności (brak tradycji akademickich tworzonej dyscypliny), potrafili Oni w krótkim czasie uruchomić studia, doprowadzić do promowania inżynierów, magistrów, doktorów, doktorów habilitowanych oraz profesorów. Pierwszym dziekanem Wydziału był prof. T. Zylinski. Obecnie zreformowano programy studiów, uruchomiono zupełnie nowe formy kształcenia i w dalszym ciągu dokonywana jest reorganizacja Wydziału. Nazwa Wydziału została zmieniona w 2001 roku. Obecnie Wydział ma 13 katedr, 101 nauczycieli akademickich w tym 10 profesorów tytułarnych i 17 doktorów habilitowanych, 52 doktorów, 22 magistrów oraz 1082 studentów na studiach stacjonarnych, zaocznych, magisterskich i doktoranckich. Naukę, wykonanie pracy dyplomowej oraz odbywanie praktyk i stażów naukowych można realizować w kraju i zagranicą (we Francji, Anglii, Włoszech, Hiszpanii i in. krajach) dla wszystkich kierunków studiów. Zapoczątkowana przez dziekana prof. dr hab. W. Kobzę (1996-2002) reorganizacja Wydziału jest kontynuowana przez dziekana prof. dr hab. inż. Izabellę Krucińską.

WIĘCEJ

Autorzy, którzy deponują swoje prace w repozytorium zachowują osobiste prawa autorskie, jednocześnie deklarują, że przysługuje im autorskie prawo majątkowe do przesyłanego tekstu. Deponowany przez nich dokument nie może naruszać praw autorskich osób trzecich. Autor może zastrzec otwarty dostęp do jego publikacji tylko dla określonej grupy użytkowników repozytorium.

Sub-communities within this community

- Instytut Architektury Tekstyliów (IAT) [0]
- Katedra Chemii Fizycznej Polimerów (KChFP) [0]
- Katedra Dziewiarstwa (KD) [0]
- Katedra Materialoznawstwa, Towaroznawstwa i Metrologii Włókienniczej (KMTiMW) [1]
- Katedra Mechaniki i Informatyki Technicznej (KMiIT) [0]
- Katedra Mechaniki Maszyn Włókienniczych (KMIMW) [0]
- Katedra Odzieżownictwa i Tekstroniki (KOiT) [0]
- Katedra Włókien Sztucznych (KWSz) [0]

Collections in this community

- Artykuły WTMiWT [296]
- Rozprawy doktorskie WTMiWT [0]
- Rozprawy habilitacyjne WTMiWT [32]

Recent Submissions

Modyfikacja sposobu wytwarzania włókien z roztworów celulozy w N-tlenku-N-metylomorfolinie
Lewandowski, Zbigniew (włókiennictwo) (Łódź : Wydawnictwo Politechniki Łódzkiej, 2001)
[more]

Search DSpace

Search DSpace
 This Community
Advanced Search

Browse

All of DSpace

- > Communities & Collections
- > Subjects
- > Authors
- > Titles
- > By Issue Date

This Community

- > Subjects
- > Authors
- > Titles
- > By Issue Date

My Account

Login

Deposit Guidelines

About
Copyright
Self-Archiving

Rys. 2. Strona wydziału z jednostkami wewnętrznymi w repozytorium CYRENA, z wydzielonymi kolekcjami

Twórcy repozytorium CYRENA odwzorowali w nim strukturę i hierarchię poszczególnych jednostek i wydziałów Politechniki Łódzkiej (rys. 2).

Na stronie każdej jednostki Politechniki Łódzkiej w repozytorium umieszczono logo, krótkie informacje o historii, kierunku badań naukowych i profilu kształcenia, a na końcu link odsyłający do strony domowej. W obrębie każdego wydziału utworzono także dodatkowe kolekcje „Artykuły”, „Rozprawy doktorskie” i „Rozprawy habilitacyjne”.

Interesującą jednostką w strukturze repozytorium jest Biuro ds. Osób Niepełnosprawnych. W ramach BON powstaje kolekcja dedykowana osobom niepełnosprawnym, podopiecznym BON. Kolekcja jest tworzona ze środków finansowych Funduszu Społecznego Unii Europejskiej dla projektu „Innowacyjna dydaktyka bez ograniczeń – zintegrowany rozwój Politechniki Łódzkiej – zarządzanie Uczelnią, nowoczesna oferta edukacyjna i wzmacniania zdolności do zatrudniania, także osób niepełnosprawnych”, zadanie nr 34. Kolekcja powstaje zgodnie z zapisami art. 33¹ ustawy *Prawo autorskie i prawa pokrewne* (Dz.U. 1994, Nr 24, poz. 83, ze zm.), a dostęp do pełnych tekstów jest ograniczony wyłącznie do społeczności osób niepełnosprawnych zarejestrowanych i uprawnionych w BON.

Podstawową rolą biblioteki uczelnianej jest sprostanie potrzebom informacyjnym jej użytkowników. Główne zadania to: usługi elektroniczne, biblioteczny WebPAC, czasopisma i bazy elektroniczne, rejestracja publikacji pracowników naukowych w rodzimej bazie bibliograficznej PŁ. Biblioteka bezpośrednio odpowiada za transfer i wymianę informacji naukowej w granicach samej uczelni, jak i za promowanie jej w świecie zewnętrznym, również wirtualnym. Dlatego połączenie bazy bibliograficznej dorobku naukowego PŁ z funkcjonalnością pełnotekstowego przeszukiwania i dostępu do pełnych treści dla uprawnionych użytkowników w sposób naturalny zmaterializowało się we wdrożeniu projektu repozytorium CYRENA. Artykuły zebrane i zdigitalizowane na potrzeby Bibliografii DPP PŁ za lata 2004–2010 musiały zostać poddane następującej obróbce:

- OCR obiektów zdigitalizowanych (każdy obiekt osobno, jakość skanów nie pozwoliła na wsadowe OCR-owanie, wydłużony czas OCR-owania ze względu na wielojęzyczność dokumentów), obiekty *digital born* stanowiły zwykle około 10% na dany rok publikacji,
- rozdział strumienia publikacji na *community* i *collection*: Artykuły oraz Wydziały, Instytuty, Katedry – zbudowanie określonej struktury w repozytorium i testowanie możliwości importu wsadowego w systemie DSpace.

Dysertacje stanowią drugi typ dokumentów najczęściej deponowanych w repozytoriach cyfrowych. Przeprowadzone badania – przedstawiane na międzynarodowych tematycznych konferencjach przez Błażeja Fereta i Małgorzatę Rożniakowską-Kłosińską w pracach *Following the leaders – what we can do about Polish e-theses and dissertations projects?* (9. Międzynarodowe Sympozjum ETD – Otwieranie dostępu, Quebec, Kanada, 2006 r.) oraz *Potential and Visions – local approach to e-theses across Poland* (10. Międzynarodowe Sympozjum ETD – Wartość dodana, Uppsala, Szwecja, 2007 r.) – pokazują krytyczne znaczenie moż-

liwości dostępu do takich źródeł informacji naukowo-technicznej, jak polskie rozprawy doktorskie i habilitacyjne. Starsze rozprawy doktorskie i rozprawy habilitacyjne (zwłaszcza te sprzed 1995 r.) powstałe w Politechnice Łódzkiej są wykorzystywane w sposób wyłącznie tradycyjny. Współczesny użytkownik oczekuje możliwości pełnotekstowego przeszukiwania dokumentów. Jeśli forma utworu nie spełnia tych oczekiwań, dokument nie budzi zainteresowania. Wiele starszych rozpraw doktorskich i rozpraw habilitacyjnych, także sprzed lat 90., jest cytowanych przez dzisiejszych doktorantów, pracowników naukowych w przeglądach literaturowych, w publikacjach naukowych. Są one również nieodzownym źródłem dziedzinowych opracowań bibliograficznych.

Biblioteka Politechniki Łódzkiej gromadzi i przechowuje dysertacje w wersji drukowanej w dwóch kolekcjach: obronione na Politechnice Łódzkiej przez pracowników naukowych PŁ (Czytelnia Główna) oraz obronione na Politechnice Łódzkiej przez doktorantów niebędących pracownikami PŁ (księgozbiór w wolnym dostępie).

Digitalizację dysertacji rozpoczęto w 2008 r., prowadząc ten proces równolegle z innymi działaniami digitalizacyjnymi i pracami na rzecz Biblioteki Cyfrowej Politechniki Łódzkiej eBiPoL. Dotychczas zeskanowano ponad 3500 rozpraw doktorskich oraz około 100 rozpraw habilitacyjnych. Dla niektórych rozpraw doktorskich wykonano tylko skan częściowy: strona tytułowa, spis treści, oznaczenia, wstęp, wnioski, streszczenie, literatura, obecnie wszystkie dysertacje skanowane są w całości – część właściwa wraz z załącznikami. Większość dokumentów przygotowanych do udostępnienia w repozytorium jest w formacie PDF, z warstwą tekstową. Największą barierą dla OCR były i są rozprawy w formie maszynopisu na kalkach lub fotokopie. Depozyt dokonywany przez BPL wyżej omówionych dokumentów będzie stanowił zamkniętą część repozytorium.

Promocja projektu CYRENA

W 2010 roku, po przyjęciu nazwy repozytorium CYRENA i opracowaniu jego identyfikacji wizualnej przygotowano ulotki informacyjne: ogólną informującą o założeniach projektu oraz szczegółowe dotyczące polityki depozytu, polityki udostępniania, rejestracji użytkowników, zasadach licencyjnych *Creative Commons*.

Z końcem 2011 r. planuje się wydanie gadżetów z elementami CYRENY opracowanych z myślą o osobach współpracujących z BPL na wydziałach i autorach publikacji wyłonionych w ramach holenderskiego odpowiednika akcji „Cream of science”. Akcja będzie polegała w pierwszym etapie na wyborze 50 najczęściej cytowanych naukowców PŁ (na podstawie Web of Science) i przedstawieniu im założeń projektu CYRENA w celu zachęcenia ich do współpracy. Kolejny etap to wybór 50 najczęściej cytowanych publikacji pracowników PŁ w celu przedstawienia ich autorom projektu CYRENA. Tak wybranym pracownikom naukowym

zostanie zaproponowane dodatkowe otagowanie w metadanych po polsku i po angielsku. Na początku 2012 r. zostaną ogłoszone: „Most cited scientist (2011) of TUL” (najczęściej cytowany naukowiec PŁ, 2011) oraz „Most cited paper/work (2011) of TUL” (najczęściej cytowana publikacja PŁ, 2011). Przez cały rok akademicki 2010/2011 trwały spotkania promocyjne w katedrach i instytutach. W najbliższym czasie będą prowadzone równoległe działania zmierzające do przygotowania komunikatów informacyjnych na potrzeby portali: www PŁ, www Biblioteki PŁ, Biblioteki Cyfrowej PŁ eBiPoL, portalu Doktorantów PŁ oraz: listy dyskusyjnej bipol-I, forum i blogu Biblioteki PŁ. W ostatnim kwartale 2011 r. w „Życiu Uczelni”, EBIB-ie i E-LIS zostaną opublikowane artykuły promocyjne. Zostanie opracowane hasło w Wikipedii w polskiej, angielskiej i francuskiej wersji językowej, a zasób metadanych repozytorium zostanie zgłoszony do agregatora FBC.

Trwają również prawno-organizacyjne prace zmierzające do opracowania uczelnianego zarządzenia o obowiązku deponowania przez autorów publikacji, sprawozdań, materiałów dydaktycznych i innych wytworów działalności twórczej w repozytorium CYRENA. Wydanie rozporządzenia zostanie poprzedzone działaniami informacyjnymi wśród władz uczelni, wydziałów, wśród redaktorów Zeszytów Naukowych i Zeszytów Specjalnych PŁ, a także autorów publikacji współpracujących z BPL w ramach tworzenia zasobu Biblioteki Cyfrowej eBiPoL.

Wnioski

Repozytoria instytucjonalne szkoły wyższej są realizacją idei budowy elektronicznego zasobu dorobku naukowego, jako potwierdzenia kierunków prowadzonych w uczelni badań, ich intensywności, aktywności naukowej ich pracowników oraz możliwości interdyscyplinarnego rozwoju naukowego. Mogą się stać argumentem w walce szkoły wyższej o granty i wyższą punktację jej jednostek. Mogą też być motywatorem intensywniejszego działania zarówno kadry kierowniczej wydziałów, jak i samych pracowników naukowych w wypadku braku pozytywnej oceny. Zwrócenie uwagi władz uczelni i jej jednostek na pozytywne posiadania repozytorium oraz na zagrożenia płynące z łatwiejszej oceny jednostek jest zadaniem twórców repozytorium.

Trudnością w zachęcaniu pracowników naukowych do deponowania rezultatów pracy naukowej w repozytorium może być konieczność ich bezpośredniego zaangażowania w proces publikacji. Opór środowiska przed przyjmowaniem dodatkowych obowiązków, koniecznością nauki nowych procedur i technik informatycznych jest bardzo duży. Pewnym rozwiązaniem jest wyznaczenie przez kierownika jednostki osoby do roli redaktora repozytorium, który miałby uprawnienia do publikowania materiałów w imieniu autorów. Należy mieć nadzieję, że władze jednostek będą miały wolę realizacji projektu. To, że badania statystyczne wskazują, iż naukowiec piszący 4 prace rocznie, spędzałby około 40 minut w roku na

autoarchiwizowaniu [7] – jest argumentem dobrym, a czas pokaże, czy także skutecznym. Nie podlega dyskusji, że repozytorium może być doskonałym narzędziem dla pracowników naukowych w celu realizacji obowiązku prowadzenia rejestru prac autorskich dla celów podatkowych ze względu na 50-procentowy koszt uzyskania przychodu. Repozytorium instytucjonalne może się stać także platformą efektywnej współpracy wszystkich podmiotów uczelni – pracowników naukowych, władz i administracji uczelni. Rola biblioteki jako centrum informacji została już dostrzeżona przez władze PŁ, które zdecydowały o jej aktywnym udziale w realizacji projektu elektronicznego wspomaganie nauczania WIKAMP. W trakcie tworzenia kursów/przedmiotów przez nauczycieli będzie powstawało wiele materiałów dydaktycznych, które będą mogły być centralnie archiwizowane w repozytorium CYRENA z możliwością ich wykorzystania w kolejnych kursach. Repozytorium instytucjonalne daje możliwość wspólnego gromadzenia, archiwizowania, wyszukiwania i zarządzania dokumentami o charakterze naukowym i dydaktycznym powstającymi w uczelni. Repozytorium instytucjonalne jest wreszcie elementem przejściowym od modelu lokalnego promowania badań na własnych stronach www instytutów i wydziałów do modelu globalnego promowania, udostępniania i dzielenia się wynikami badań naukowych, a w rezultacie – otwartej wymiany myśli.

Literatura

- [1] BUZDYGAN, D., LIPÍŃSKA, D., Biblioteka Cyfrowa Politechniki Krakowskiej – repozytorium i forma udostępniania publikacji z zakresu nauk technicznych. W: GANIŃSKA, H. (red.), *Informacja dla nauki a świat zasobów cyfrowych*. Poznań: Biblioteka Główna Politechniki Poznańskiej, 2008, s. 35–45
- [2] ERIKSSON, J., Tworzenie archiwum instytucji: kwestie techniczne i organizacyjne. Setting up an institutional archive: some technical and organisational considerations. W: *IV Ogólnopolska Konferencja EBIB : Internet w bibliotekach. Open Access* [on-line]. Toruń: Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich K[omisja] W[ydawnictw] E[lektronicznych], 2007 [Dostęp 15.05.2011]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.ebib.info/publikacje/matkonf/mat18/eriksson.php>
- [3] KARWASIŃSKA, E., RYCHLIK, M., Model i etapy tworzenia repozytorium instytucjonalnego na podstawie badań własnych i doświadczeń bibliotek zagranicznych. W: GANIŃSKA, H. (red.), *Informacja dla nauki a świat zasobów cyfrowych*. Poznań: Biblioteka Główna Politechniki Poznańskiej, 2008, s. 10–20
- [4] NOWAK, P., Rewolucja cyfrowa w komunikacji naukowej – szanse i zagrożenia. W: NOWAKOWSKI, P. (red.), *Język, Komunikacja, Informacja*. Poznań: Wydaw. Sorus SC, t. 3, 2008, s. 103–119
- [5] PRZYŁUSKA, J., Czy repozytorium zastąpi bazę bibliograficzną – doświadczenia małej wyspecjalizowanej biblioteki medycznej. W: DERFERT, L., SZCZEPAŃSKA, B. (red.), *Bibliograficzne bazy danych: kierunki rozwoju i możliwości współpracy. Ogólnopolska konferencja naukowa z okazji 10-lecia bazy danych BazTech* [on-line]. Bydgoszcz: Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich K[omisja] W[ydawnictw]

- E[lektronicznych], 2009 [Dostęp 15.05.2011]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.ebib.info/publikacje/matkonf/mat19/przyluska.php>
- [6] PRZYŁUSKA, J., RADOMSKA, A., KŁOSIŃSKI, R., Budowanie repozytorium dziedzinowego: doświadczenia Biblioteki Naukowej Instytutu Medycyny Pracy w Łodzi i Biblioteki Politechniki Łódzkiej. W: SZCZEPAŃSKA, B. (red.), *IV Ogólnopolska Konferencja EBIB: Internet w bibliotekach. Open Access* [on-line]. Toruń: Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich K[omisja] W[ydawnictw] E[lektronicznych], 2007 [Dostęp 15.05.2011]. Dostępny w World Wide Web: http://www.ebib.info/publikacje/matkonf/mat18/przyluska_radomska_klosinski.php
- [7] RYCHLIK, M., KARWASIŃSKA, E., Repozytorium instytucjonalne jako czynnik wspomagający rozwój nauki w środowisku akademickim. *Biblioteka. Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu* 2007, s. 153–167
- [8] TARKOWSKI, A., Creative Commons Polska. Otwarty model licencjonowania Creative Commons. W: SZCZEPAŃSKA, B. (red.), *IV Ogólnopolska Konferencja EBIB: Internet w bibliotekach. Open Access* [on-line]. Toruń: Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich K[omisja] W[ydawnictw] E[lektronicznych], 2007 [Dostęp 15.05.2011]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.ebib.info/publikacje/matkonf/mat18/tarkowski.php>
- [9] DSpace – strona WWW projektu [on-line]. [Dostęp 15.05.2011]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.dspace.org>
- [10] Repositories Support Project – strona WWW projektu [on-line]. [Dostęp 15.05.2011]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.rsp.ac.uk>